

Josep Lacreu
Lingüista

Permeteu-me que comence la meua intervenció amb una pregunta: és possible, avui, desenvolupar sense problemes qualsevol gènere literari o periodístic, en un mitjà oral o escrit, sense desbordar els límits de la normativa gramatical? Siga quina siga la valoració que cadascú tinga d'entrada de la normativa, cal constatar que entre el parlar habitual del carrer i el vocabulari recollit al diccionari normatiu hi ha una distància considerable. Una gran quantitat de castellanismes, col·loquialismes i vulgarismes que apareixen en el parlar habitual de gran part de la població catalanoparlant estan absents, efectivament, del diccionari normatiu.

Un primer efecte constatable d'aquesta distància entre el parlar del carrer i el diccionari normatiu és la generació de diàlegs molt forçats en l'àmbit literari. Això produeix sovint unes situacions absolutament inversemblants i uns personatges poc creïbles. En els mitjans de comunicació orals, aquesta distància dona lloc a vacil·lacions expressives i a barreges lingüístiques que fan una forta sensació d'incoherència. I, socialment, la bretxa que separa el parlar habitual del codi normatiu encara té uns efectes molt més perniciosos, en la mesura que molta gent se sent dissuadida d'usar el català perquè creu que no el domina, i per a utilitzar-lo «incorrectament» prefereix fer servir el castellà —sobretot en determinats àmbits públics i a l'hora d'escriure. Amb tots els matisos i variants que podrien introduir-se en aquest raonament bàsic, el resultat que se'n deriva és ineludiblement una restricció de l'ús social de la llengua.

Tot i així, és clar que una cosa és el diagnòstic i una altra de ben diferent són els remeis. Es pot estar d'acord en el fet que hi ha una excessiva distància entre la parla i la norma i es pot discrepar radicalment, per descomptat, respecte a les solucions que convindria aplicar per a acurtar aquesta distància. Així, a grans trets, podem esbossar dues actituds bàsiques en relació amb aquest problema. D'una banda, hi ha els qui creuen que la normativa és si fa no fa perfecta, i per tant consideren que el problema es redueix a fer que els parlants interioritzin la gramàtica i el vocabulari «correctes», i, d'una altra banda, hi ha els qui pensen que la normativa requereix una certa actualització per a adequar-se a les necessitats i usos lingüístics de la societat actual.

El problema que estem plantejant no és sinó un reflex particular de la dialèctica universal entre les tendències més o menys puristes o més o menys innovadores en què es troben immerses totes les llengües vives. En el nostre cas concret, però, cal afegir si de cas un especial fragor en la batalla pel fet que sovint la llengua es veu com una senya fonamental de la nostra identitat col·lectiva. I això fa que qualsevol opinió sobre el tema es valore més aviat en termes subreptíciament polítics que estrictament filològics.

Aquest component polític, si bé és cert que en molts casos ha actuat com un estímul decisiu per a la recuperació de determinats àmbits d'ús per al català, també és veritat que altres vegades ha suposat una verdadera rèmora per a afrontar determinats canvis de la normativa amb la necessària amplitud de mires. Quan les paraules esdevenen símbols, les discussions resulten agres, i la comunicació es bloqueja. El cas de la paraula *barco* és especialment paradigmàtic en aquest sentit. Sense entrar en consideracions d'una altra índole, resulta difícil entendre per què es va acceptar al diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans la paraula *caldo* i no la paraula *barco*. Les explicacions, sens dubte, caldria buscar-les en l'àmbit de la simbologia sociopolítica més que en el camp estricte de la filologia.

En el fons, i tornant al tema central d'aquesta taula redona, totes aquestes controvèrsies s'han produït, al meu parer, com a conseqüència d'una identificació errònia entre la normativa i un determinat estil de llengua. Com ja han apuntat alguns autors, això és fruit de la concepció noucentista de la llengua. La codificació lingüística, efectivament, es va establir en un moment històric en què l'estètica noucentista estava en el seu punt àlgid. I, lògicament, la nostra situació és fruit de tots els avatars històrics pels quals hem hagut de passar. És inevitable. Però no podem sentir-nos-en presoners. Hem d'assumir el nostre passat, sí, i projectar-lo positivament sobre el futur. La normativa no és un codi estàtic. És —o hauria de ser— tan dinàmic com la mateixa llengua. Els adjectius *purista* o *populista*, o *light* o *heavy*, o com bonament vulga dir cadascú, haurien de ser atributs aplicables als escriptors, no al codi. Altrament, determinats gèneres literaris no podrien conrear-se adequadament per falta de recursos lingüístics. La normativa hauria de ser suficientment àmplia i flexible perquè cada autor pogués conrear sense especials problemes tots els estils i gèneres literaris. Els plantejaments puristes aplicats al codi normatiu són un entrebanc per a l'extensió de l'ús social de la llengua.

Ara bé, no seria correcte pensar que la font del problema està en els codificadors. Els responsables de la codificació lingüística de qualsevol llengua estan situats al final d'un procés. Però, en realitat, tots —lingüistes, escriptors, professors, mitjans de comunicació i usuaris en general— som responsables del nostre entramat lingüístic. Cadascú, lògicament, al seu nivell.

De fet, el procés normal d'incorporació de neologismes en qualsevol llengua sol passar, en primera instància, pels escriptors i els periodistes, els quals, en general, tendeixen a emprar noves paraules perquè s'enfronten, primer que ningú, a la necessitat d'expressar nous conceptes o nous objectes, o bé per la pruija d'originalitat que els impulsa a buscar noves maneres de dir les coses. En una segona fase, són els lexicògrafs els que, atents a la generació d'innovacions lingüístiques, recullen les paraules que constaten que són usades. I, finalment, en la me-

sura que el seu ús es consolida socialment, aquestes paraules noves passen a incorporar-se al diccionari normatiu. Tot aquest procés forma part —o hauria de formar part— de la més absoluta normalitat.

Per a exemplificar aquest procés, em permetré la llibertat d'al·ludir a les obres dels escriptors presents en aquesta taula redona, Joan Francesc Mira i Jaume Cabré. Aquests reconeguts escriptors han utilitzat, amb naturalitat i assenyadament, algunes paraules no acceptades normativament en les seues obres. Així, per exemple, Joan Francesc Mira, en certs passatges d'*Els cucs de seda*, per a donar versemblança als personatges dels seus relats, ha fet servir alguns mots propis del llenguatge col·loquial, poc habituals en la llengua escrita, com ara *aixina, vosatros, atre, vore, mos...* I Jaume Cabré també ha utilitzat reiteradament els tractaments de *don* i *donya* en la seua novel·la *Senyoria*.

Però, com deia més amunt, l'ús de paraules no recollides al diccionari normatiu cal considerar-lo com un fet absolutament normal. L'escriptor és el senyor i creador de les seues obres, i té, per tant, la llibertat absoluta d'usar les paraules que estime convenientes per a caracteritzar adequadament els seus personatges. Després, en la mesura que les seues innovacions lingüístiques s'estenguen a altres escriptors i es consoliden socialment, els lexicògrafs i la institució acadèmica hauran de valorar si incorporen o no tals innovacions als diccionaris.

El que no és normal, però, és considerar qualsevol innovació lingüística com una transgressió de la norma que cal reprimir. Aquesta concepció, tan estesa entre molts professionals de la llengua catalana, tendeix a identificar la institució acadèmica com una mena de concessionària de permisos per a l'ús de les paraules, de tal manera que fins que l'Institut d'Estudis Catalans no incorpore un determinat mot al seu diccionari no es pot usar, o més encara: fins i tot s'ha de corregir si algun escriptor gosa utilitzar-lo. Això és una inversió del procés natural: una perversió amb efectes nefastos sobre la salut de l'idioma, en la mesura que asfixia les fonts naturals d'innovació lingüística.

No crec, d'altra banda, que el reconeixement explícit d'aquesta capacitat bàsica d'innovació lingüística als escriptors i periodistes pugui considerar-se, ni remotament, com una porta al caos. Les interpretacions catastrofistes sovintegen a casa nostra. Però, sincerament, no crec que siga el cas. La llengua és una convenció dialèctica. I tan important és l'acceptació del codi, que exigeix respecte a les convencions, com el reconeixement del component dialèctic, que implica la necessitat d'ampliar i renovar el codi per a adaptar-se permanentment a les necessitats dels parlants.

Només mantenint adequadament un equilibri entre tradició i innovació una llengua pot satisfer el conjunt de necessitats globals d'una societat complexa, plural i dinàmica com la nostra. S'ha de superar la concepció que la normativa té com a únic objecte de referència la literatura «cultura». La televisió, el cine, els periòdics, els còmics, la publicitat, les administracions públiques, els centres comercials, el sistema educatiu, les falles o qualsevol altra manifestació de cultura popular... també són àmbits en què la llengua hauria de poder-se utilitzar amb absoluta normalitat. I a tot arreu del domini lingüístic: a Barcelona, a València, a Mallorca o a Perpinyà.

La normativa és el punt de partida des del qual arranca l'ús social de la llengua. I deixeu-me que concloga la meua intervenció amb una altra pregunta: està realment preparada la normativa per a donar respostes satisfactòries a les variades necessitats que es plantegen en tots aquests àmbits?